

TAKRORNING LINGVOPOETIK XUSUSIYATLARI
(O'tkir Hoshimov asarlari misolida)

Zohida Muqimova

Filologiya fanlari doktori (DSc)

O'zR FA O'zbek tili, adabiyoti va folklori instituti

ORCID: [0009-0006-6429-5022](https://orcid.org/0009-0006-6429-5022)

Annotatsiya. O'tkir Hoshimov asarlarida takrordan unumli va o'rinli foydalangan. Mazkur maqolada O'tkir Hoshimovning asarlarida qo'llanilgan ayrim takrorlarning badiiy matndagi o'rni, o'ziga xosligi ochib berilgan hamda ularning lingvopoetik xususiyatlari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: takror, lingvopoetik vosita, tovush takrori, so'z takrori, so'z birikmasi takrori, gap takrori, xiazm, tardu aks va boshqalar.

Abstract. Utkir Hoshimov used repetition effectively and appropriately in his works. This article reveals the role and uniqueness of some repetitions used in Utkir Hoshimov's works in the literary text, and discusses their linguopoetic properties.

Keywords: repetition, linguopoetic device, sound repetition, word repetition, word combination repetition, sentence repetition, chiasm, tardu aks, etc.

Takror – o'zbek tilining badiiy uslubida eng faol qo'llaniladigan tasviriy vositalardan biri. Badiiy matn shakllanishida takrorning ham alohida o'rni va xizmati bor. Ma'lumki, "Birinchi gapda qo'llangan ayrim affikslar, so'z, so'z birikmasi yoki gaplarning keyingi komponentlar tarkibida takroran qo'llanishi orqali matn shakllantirilishi mumkin. Takror usulidan aytilayotgan fikrni alohida ta'kidlash, batafsilroq ifodalash maqsadida foydalaniladi. Takror yordamida nutqning ta'sirchanligi ortadi"¹.

S.Karimovning "Badiiy uslub va tilning ifoda tasvir vositalari" kitobining "Badiiy adabiyot tilida uslubiy figuralar" deb nomlanuvchi bobida birgina takrorning o'ttizga yaqin turi mavjudligi alohida qayd etiladi². Tilshunos olim S.Karimov ta'kidlaganlaridek, "Takrorning o'ttizga yaqin, masalan, alliteratsiya, anafora, ... kabi turlarining mavjudligi badiiy uslubda ifoda-tasvir imkoniyatlarining naqadar kengligidan dalolat beradi"³. M.Yo'ldoshevning "Badiiy matn va uning lingvopoetik

¹ Йўлдошев М., Ядгаров Қ. Бадий матннинг лисоний таҳлили. –Тошкент, 2007. – Б.79.

² Каримов С. Бадий услуб ва тилнинг ифода тасвир воситалари. Ўқув қўлланма. – Самарқанд: СамДУ нашриёти, 1994. – Б. 44.

³ Каримов С. Қўрсатилган қўлланма. – В. 44.

tahlili asoslari⁴” kitobida takrorning qo‘llanishiga ko‘ra, takrorlanuvchi birlikning qaysi turkumga mansubligiga, sintaktik tabiatiga, takror birliklarning joylashish tartibiga, o‘rtadagi masofasiga, ma’lum bir fikrning turli shakllarda takrorlanishiga ko‘ra turlari mavjudligi hamda takrorning matn tashakkulida uslubiy vazifa bajarishi ta’kidlangan.

D.Shodiyevaning “Muhammad Yusuf she’riyati lingvopoetikasi”⁵ nomli tadqiqot ishining 2-bobi “Muhammad Yusuf she’rlarida takrorning lingvopoetik xususiyatlari” deb nomlangan. Unda Muhammad Yusuf she’rlarida qo‘llangan takrorlarning lingvopoetik xususiyati shoir she’rlaridan keltirilgan parchalar bilan izohlangan.

A.Shofqorovning “Mirtemir she’riyatida takrorning ma’noviy-uslubiy xususiyatlari”⁶ mavzusidagi nomzodlik dissertatsiyasida Mirtemir poetik nutqida qo‘llangan fonetik, leksik, grammatik takrorlarning o‘rni va ularning uslubiy xususiyatlari ochib berilgan.

Yuqorida nomlari keltirilgan tadqiqotlardagi takrorga berilgan ta’riflarga qo‘shilgan holda aytmoqchimizki, haqiqatdan ham, takror – badiiy adabiyotning lingvopoetik jilosi.

She’riyatda takrorlarning o‘rni bo‘lak, o‘zgacha. Bizning tadqiq obyektimiz esa nasr, ya’ni O‘tkir Hoshimov asarlari. Adib asarlarini kuzatar ekanmiz, iqtidorli muallif o‘z asarlarida takroni mahorat bilan qo‘llaganining guvohi bo‘lamiz. Takror nafaqat she’riy matn, balki nasriy matn badiiyatini ta’minlashda ham asosiy tasviriy vositadir.

O‘tkir Hoshimov – “tabiatan lirikaga moyil, nozik qalb inson”⁷. Shu sabab bo‘lsa kerak, uning bitiklari she’rday o‘qiladi, o‘ziga xos ohangga, qofiyaga ega. Adib bejiz “nasrdagi shoir, etuk asarlari esa nasrdagi qo‘shiq, tarona⁸ deb e’tirof etilmagan. Yozuvchi o‘zi tasvirlayotgan voqea-hodisaning nazarda tutilgan tomoniga o‘quvchining diqqatini tortish, uni bo‘rttiribroq ko‘rsatish uchun tovush, qo‘shimcha, so‘z, so‘z birikmasi, gap, mikromatnlarni takrorlaydi. Bu esa badiiy matnining estetik ta’sir kuchini oshiradi hamda ular vositasida kitobxon muallifning badiiy maqsadini oson ilg‘ay oladi. O‘tkir Hoshimov bu badiiy tasvir takroni deyarli barcha asarida mohirona qo‘llagan, u orqali asarlari ta’sirchanligi kuchaytirilib, ko‘tarinki ruh hosil qilingan.

Adibning “Daftar hoshiyasidagi bitiklar”ida bitiklar ham shaklan, ham ma’nan mukammallikka ega bo‘lib, ularda badiiy ifoda tasvir vositalari, jumladan, takror mahorat bilan qo‘llangan. “Daftar hoshiyasidagi bitiklar”ning “Tabiat. Jamiyat. Inson” hamda “Urushlar haqida” bo‘limida 50 ta bitik mavjud bo‘lib, shundan 30 tasida takror

⁴ Йўлдошев М. Бадий матн ва унинг лингвопоэтик таҳлили асослари. – Тошкент, 2007. – 98 б.

⁵ Шадиёва Д. Муҳаммад Юсуф шеърияти лингвопоэтикаси. – Тошкент, 2007. – 144 б.

⁶ Шофқоров А. Миртемир шеъриятида такрорнинг маъновий-усlubий хусусиятлари: Филол. фан. номз. дисс. автореф. – Тошкент, 2012. – Б.26.

⁷ Расулов А. Ардоқли адиб. – Тошкент: “Шарқ”, 2001. – Б. 46.

⁸ Норматов У. Насрдаги шoir // Тил ва адабиёт таълими. – Тошкент, 2016. – №3. – Б. 13-17.

qo'llanilgan. Masalan, "Notavon", "Tiriklar va O'liklar", "O'zbek boyisa..." nomli bitiklarda **tovush takrori**; "Munofiq", "Odat", "Paxtakor", "Sodda va buyuk", "Mehr", "Bolalik va keksalik", "Boy va kambag'al" bitiklarida **so'z takrori**; "Qismat", "Ona tili" "Teskari haqiqat" bitiklarida **so'z birikmasi takrori**; "Taomil", "Gunohi azim", "Sevgi", "Bozor iqtisodi", "Bayram chechaklari", "Ko'ngil" nomli bitiklarda **gap takrori** kuzatildi. Yana ta'kidlash joizki, adibning "Daftar hoshiyasidagi bitiklar" asarida so'z va so'z birikmalari takrori keng qo'llangan.

Bilamizki, takrorlar bir-biridan u yoki bu darajada takrorlanish usuliga ko'ra farqlanadi. Bu farq zamirida tovushlar, so'zlar, sintaktik qurilmalarning o'ziga xos takrori yotadi.

Mutaxassislar takrorini: til sathlariga ko'ra tovushlar takrori, so'z takrori, gaplar takrori), takrorlarning qo'llanish o'rniga ko'ra (gorizontal va vertikal), takrorlanuvchi birlikning qaysi turkumga mansubligiga ko'ra (ot takrori, sifat takrori, olmosh takrori, fe'l takrori), sintaktik tabiatiga ko'ra (so'z birikmasi takrori va jumla takrori), joylashish o'rni va o'rtadagi masofasiga ko'ra (kontakt – yaqin o'rinli takror va distant – uzoq o'rinli takror) turlarga⁹ bo'lib o'rganishgan.

Noyob is'tedod egasi O'tkir Hoshimovning asarlarida takrorning deyarli barcha turi kuzatildi. Adib asarlarida qo'llanilgan takrorlar bayon qilinayotgan holatni aynan berishda lingvopoetik vosita bo'lgan.

Ma'lumki, konnotativ ma'no komponentlarini tashkil qiluvchi "bo'yoqlar" fonetik-fonografik vositalarda ham kuchli ifodalanadi. "Har bir ijodkorning tuyg'ulari faqat o'zigagina ayon bo'lgan olamda ong orqali namoyon bo'ladi. Unga mos tovushlar topish esa, bevosita yozuvchining so'zdan va tovushlardan foydalanish mahoratiga bog'liq. Qaysi tovushga qanday ma'no yuklash esa ijodkorning voqelikni ong va qalb prizmasidan qay tarzda o'tkazishiga bog'liq"¹⁰.

Quyidagi matnda *m* tovushini cho'zish orqali Muzaffarning Munavvar o'z singlisi ekanligini bilib qolgan vaqtdagi holati yorqin o'z ifodasini topgan: *Nima? Nima deyapti? Bir zum karaxt bo'lib yotdim-u sapchib o'rnimdan turib ketdim.*

– *Ni-mma?! ("Ikki eshik orasi")*

Mening o'g'lim xo'-o'-p orzu-havasli chiqdi-da, baraka topgur! Yaqinda to'y qilaman deb, yap-yangi "Neksiya"sini sotib yubordi, azamat! ("Daftar hoshiyasidagi bitiklar") ...Shoshilmang. Dunyo ishi bitganmas... Iloji bo'lsa, qabristonni osoyishta aylaning. Shunda... g'alati holat ro'y beradi. Marhumlar sizga ko'-o'-p narsalarni aytadi... ("Daftar hoshiyasidagi bitiklar") Yuqorida keltirilgan misollarda o'unlisini cho'zib talaffuz qilish orqali bayon qilinayotgan voqelik yanada bo'rttirilgan. Bu

⁹ Йўлдошев М. Бадий матн ва унинг лингвопоэтик таҳлили асослари. – Тошкент, 2007. – 98 б.; Шофқоров А. Миртемир шеърлятида такрорнинг маъновий-услубий хусусиятлари: Филол. фан. номз. дисс. автореф. – Тошкент, 2012. – Б.26.

¹⁰ Алпонова Ш. Инсон руҳиятини акс эттиришда фонетик воситаларнинг ўрни // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 2009. – № 4. – Б. 81.

o'rinda shuni aytish o'rinliki, "Daftar hoshiyasidagi bitiklar"ning "Tabassumga moyil gaplar" bo'limidagi "Hayajonlanmang" bitigini fonografik vositalar qo'llanishining ajoyib namunasi desak, yanglishmaymiz. Matnga e'tibor qaratilsa, **a, o, i, o', e** unilari cho'zib talaffuz qilingan. Bu cho'ziqlik yozma nutqda ularni takrorlash va orasiga chiziqcha qo'yish orqali berilgan. Ochiq bo'g'inlardagi unilarning cho'ziq talaffuzi so'zda ifodalangan belgi darajasining ortiqligini ko'rsatgan. Matnda unli tovushlarni cho'zib talaffuz qilingan so'zlarda qahramonning ichki kechinmasi, uning ruhiy tushkunligi, iztirobi, achinishi bevosita o'z ifodasini topgan. Mazkur takrorlar vositasida hikoya qahramonlarining holati, ya'ni erning hayratlanishi, xotining esa so'zamolligi kinoyali tarzda yorqin tasvirlangan: *Mana, bugun ham divanda o'tire-ye-yeb, "Salomatlik" jurnalini o'qiyotgan ekan. Hayajonlanayotganim yo'q, dedim-ku! – Er ingrab yubordi. – Hayajonlanayotganim yo'-o'-o'q!*

– Ovozingiz **titra-a-ab** chiqayapti. Demak, hayajonlanyapsiz. – Ana, baqiryapsiz! Ko'zingiz bejo... Ikkinchi stadiya! Qon tomirlari zo'riqsa, asab tolalari o'ladi. Asab tolasi o'lsa, odam insult bo'ladi: falaj! Ko'zi g'ilay **bo'-o'-o'b**, og'zi **qiyshayi-i-i-b** qoladi. Oyoq-qo'li ishlamay qoladi! Men psixiatrman-ku, jonim, bilaman-ku! Xo'p deng, hayajonlanmang!

– Nima? "Jinni?" Kim jinni?! – Er avval stolni mushtladi. Keyin qo'shqo'llab sochini yula boshladi.

– Hayajonlanayotganim yo'q! **Do-o-od! Voydo-o-od!** Hayajonlanayotganim **yo'-o'-o'q!**

– **Allyoyoyo**, bu jinnixonami? Florichka, o'zingmisan, jonim? **Hayajonlanma-a-a-ay** o'tiribsanmi? Erimga necha marta aytyapman: hayajonlanmang, hayajonlanmang, desam, bu yana hayajonlanyapti. Peshanam qursin, avvalgi erim ham hayajonlanib-hayajonlanib, uch oyda jinni bo'pqoluvdi. Bunisi bir oyga ham bormaydi, shekilli?.

O'tkir Hoshimov tomonidan yaratilgan matnlarda tovushlar takrori vositasida emotsional-ekspressivlikning kuchaytirilishiga oid misollar talaygina.

"Unli va undosh tovushlar takrori, bo'g'in takrori poetik nutqda, ayniqsa, xalq og'zaki ijodi namunalarida ko'p uchraydi. Fonetik vositalarni ataylab takrorlash orqali so'z san'atkorlari o'z tasvir bayonining kuchini oshiradilar, his-tuyg'ularini bo'rttirib ko'rsatadilar¹¹". Alliteratsiyada nutq tovushlari ma'lum bir o'rinda, ma'lum bir holatda takrorlanib kelishi bilan ma'noga ta'sir etadi. Alliteratsiya adibning deyarli barcha asarlarida, jumladan, "Tushda kechgan umrlar" romani, "Bahor qaytmaydi" qissalarida ham qo'llanib, asar qahramonining holatini, ruhiyatini o'zida aks ettirgan. Masalan: *Oyim bir nimalarni o'ylab, o'zicha jilmayib qo'ydi.*

– **Kafan kiygan ketadi, kapalak kiygan keladi!** – dedi ishonch bilan. – *Meni aytdi, dersan! Dadang keladilar. Yarim yil o'tar, bir yil o'tar... Eshikdan kuli-i-ib kirib*

¹¹ Хайдаров А. Бадий тасвирнинг фоностилистик воситалари: Филол. фан. номз. ...дисс. автореф. – Тошкент, 2008. – Б.11.

keladilar; – Odatlarini ham bilasizmi? – Bu nima deganing? – Ya'ni... masalan... Kimnikiga kim kiradi, kim chiqadi. Kim-kim bilan yaqin? (“Tushda kechgan umrlar”). Ma'lumki, assonans ham badiiy nutqqa intonatsion butunlik, ohangdorlik, emotsionallik-ekspressivlik bag'ishlaydi¹². Quyidagi matnda assonans takror so'zda kelib, Umar Zakunchi holatini yaqqol tasvirlashda lingvopoetik vosita bo'lgan: *Bir burda qotgan non ham qolmabdi! O'zim och, ot och, it och! Qanaqa hayot bu! ... Zamon og'ir, urush ketyapti, ...* (“Ikki eshik orasi”)

Ma'lumki, geminatsiya, ya'ni qo'sh undoshlik ikki aynan bir xil undoshli holatning yuzaga kelishi demakdir¹³. Badiiy matnda ba'zi o'rinlarda bir undoshni atayin ikkilantirib talaffuz qilish va yozish uslubiy ahamiyat kasb etadi. Masalan, “O'zbeklar” hikoyasi matnida “n” tovushini ikkilantirib talaffuz qilish orqali “*annaqaroq*” so'zi belgining ortiqlik darajasini ifodalab, o'zidagi emotsional bo'yoqni ikki karra oshirib ko'rsatishga xizmat qilgan: *Xafa bo'lmaysiz-ku, sizning pocherkingiz “annaqaroq” ekan, yozguncha qon bo'p ketdim, shundayam ikki yuz ellikka ko'ngan edim, uch yuz betni ikki yuz ellikka ko'paytirsang, qancha bo'ladi? – dedi. Sho'rlikning dardi yig'ilib qolib, kimga aytishini bilmay turgan ekanmi, menga to'kib soldi.* Mazkur matnda “*annaqaroq*” so'zi “tushunarsiz” ma'nosida qo'llanilgan, so'zdagi “n” tovushining ikkilantirilishi esa bu tushunarsizlikning yuqori darajada ekanligiga ishora qilgan.

Geminatsiya orqali badiiy asarda qahramon ruhiyatidagi turli holatlarni tugal tasvirlashga ham erishiladi. Masalan: *Urush boshiga solgan judoliklar haqqi, qon yutib yurgani haqqi, nomus haqqi, jangda jon fido qilgan askarlar ruhi poki haqqi hozir toshbo'ron qiladi!* Ushbu matnda “Ikki eshik orasi” qahramoni Robiyaning holati geminatsiya vositasida o'z ifodasini topgan.

Quyidagi matnda esa *-lar* qo'shimchasi matn kogerentligiga xizmat qilishidan tashqari unda ifodalangan fikr tadrijiyligini ham ta'minlab, muhim lingvopoetik ahamiyat kasb etgan:

O'qib ko'rdilar.

Yoqmadi.

Qayta yozdilar.

Asl

holiga qaytdi.

O'chirib tashladilar.

Tag'in asliga qaytdi.

Olovga otdilar.

Yonmadi...

Bu kitob – Tarix edi! (“Daftar hoshiyasidagi bitiklar”)

¹² Йўлдошев М. Бадий матн ва унинг лингвопоетик таҳлили асослари. – Тошкент, 2007. – 46 б.

¹³ Йўлдошев М. Ко'rsatilgan kitob. – 97 б.

Adib ijodida eng ko'p uchraydigan takror turlaridan biri so'z takroridir. Quyidagi matnga e'tibor bering.

“Inson” bitigida yozuvchi insonning buyukligi va tubanligini tog' cho'qqisiga emaklab chiqish va tushish mashaqqatiga qiyoslaydi. Bu tengsiz qiyos so'zlar takrori vositasida yanada obrazli ifodalanadi hamda emotsionallik darajasi oshiriladi: *Inson shu qadar buyukki, uning fazilatlarini o'lchash – dunyodagi eng baland tog'ning eng baland cho'qqisiga emaklab chiqish zahmati bilan teng. Inson shu qadar tubanki, uning illatlarini o'lchash – dunyodagi eng baland tog'ning eng baland cho'qqisidan emaklab tushish zahmati bilan teng.*

Aytish joizki, O'tkir Hoshimov asarlarida so'z takrori ko'pincha gap boshida qo'llangan bo'lsa, T.Murod asarlarida esa gap oxirida qo'llangani kuzatildi. Ma'lumki, gapning asosiy markazi kesimdir. Demak, kesim – hukm. T.Murod asarlarida kesim vazifasidagi fe'l va ot takrori ko'p qo'llanilib, u vositasida badiiy maqsad yanada kuchaytirilgan, ta'sirchanlik, ohangdorlik, mazmundorlik oshirilgan. Mazkur matn fikrimiz isbotidir: *Tarlon-ay, nima kunlarga qolding-a?... Tushda bo'lyaptimi, yo o'ngda bo'lyaptimi?*

Sen farqlamasang, men farqlay olmay qoldim, Tarlon...

Haligilar qanday jonzot edi, Tarlon! Sin-simbati odamga kelbat beradi. Ust-boshlarida bor. Odamga mayzab gapiradi, odamga mayzab kuladi...

Bilmadim, Tarlon, bilmadim. Sen bilmasang, men bilmadim. Men seni bilaman, Tarlon. Ular men uchun begona, Tarlon...

...Tarlon ukam-ov, endi nima qilamiz? Endi, bola-chaqaga borib nima deymiz? El so'rasa nima deymiz?..

Ayo Tarlon, sen mening jiyanimsan, jiyanim.

...Ayo Tarlon, sen mening akamsan, akam. (Ot kishnagan oqshom)

O'tkir Hoshimov asarlarida so'z birikmasi takrorining original namunalari ko'p kuzatildi. “Munojot” bitigida so'z birikmasi takrori matn oxirida kelib, uning estetik qimmatini, ta'sirchanligi oshirilgan: *Xudodan, umr ber, deb so'raganlarni ko'rdim. Xudodan, baxt ber, deb so'raganlarni ko'rdim. Xudodan, farzand ber, deb so'raganlarni ko'rdim. Xudodan, davlat ber, deb so'raganlarni ko'rdim. Xudodan, omad ber, deb so'raganlarni ko'rdim. Faqat... Xudodan, ey, yaratgan Egam, men – nodonga bir chimdim aql ber, deb so'ragan bandasini ko'rganim yo'q!* (“Daftar hoshiyasidagi bitiklar”)

Adib asarlarida gap takrorlariga ham muhim vazifalar yuklatilgan. Bu, asosan, matnning umumiy mazmunidan va undagi tegishli o'rinlarning muhimlik darajasidan kelib chiqqan. “Laylak”¹⁴ bitigida *Ona yosh edi. Ona navjuvon edi; Laylak, o'g'lim, laylak!; Nima u, oyi?; Hali shaharga qaytishi kerak* takrori, “Taomil”¹⁵ bitigida

¹⁴ Хошимов Ў. Дафтар хошиясидаги битиклар. – Тошкент: “Шарқ”, 2013. – Б.18.

¹⁵ Хошимов Ў. Дафтар хошиясидаги битиклар. – Б.100.

O'zbekning g'alati taomillari bor; Falonchi qanday odam edi? takrori, "Sevgi"¹⁶ bitigida *Ajab, Sevgi hech qachon yolg'iz yurmas ekan* takrori qo'llanib, matnning ta'sirchanligini oshirgan. Masalan, "Sevgi" bitigi buning dalilidir:

Avvaliga bir-birlarini tanimas edilar.

Ularni sevgi degan g'aroyib kuch topishtirdi.

Ular ana shu kuch sehriga maftun bo'lib qoldilar.

Ajab, Sevgi hech qachon yolg'iz yurmas ekan. Unga Hijron degan alanga ergashib keldi. Ular ana shu alanga otashida baravar kuya boshladilar.

Nihoyat, Hijron alangasi so'ndi-yu, sevgi Visol degan entiktiruvchi tuyg'uni etaklab keldi. Endi ular baxtiyor edilar.

Ajab, Sevgi hech qachon yolg'iz yurmas ekan. Endi u Sinov degan to'siqni etaklab keldi. Agar ular Sevgining qo'lidan mahkam tutishganida bu to'siqdan o'tishlari mushkul emasdi. Ammo bunday bo'lmadi. Ular sinov oldida chekindilar. ("Daftar hoshiyasidagi bitiklar") Mazkur bitikda *Ajab, Sevgi hech qachon yolg'iz yurmas ekan* jumlasini ikki o'rinda qatnashib, takrorini yuzaga keltirgan. Mazkur takror yozuvchi aytmoqchi bo'lgan fikrni – sevishtganlar sinovlarga bardosh bera olsalargina bir umr birga bo'la olishlarini ta'kidlashga xizmat qilib, matnning muhim lingvopoetik komponenti vazifasini bajargan.

Ma'lumki, matn mikromatnlardan tashkil topadi. Matn takrori deganda mikromatnlar takrori nazarda tutildi. Adibning "Sirli yulduz" qissasida asar boshlanishidagi mikromatn – *Tashqarida sim-sim yomg'ir yog'adi. Tomchilarning shitirlashi, tarnovning shovillashi ham eshitilmaydi. Ammo yomg'ir yog'yapti, ezib-ezib kuz yomg'iri yog'yapti* matnini to'rt o'rinda¹⁷ takror kelib, ular vositasida qissada bayon qilayotgan voqealar: paxta terimi, paxta terimiga hasharga chiqqan to'qqizinchi sinf va o'qituvchilarning ayanchli ahvoliga ishora qilingan. Ayniqsa, qissaning bosh qahramonlaridan biri Toshpo'lat xarakteri va holati mazkur mikromatn takrori vositasida yanada aniq tasvirlangan.

Adibning "Xayollarga bo'laman tutqun" hikoyasida esa matn boshida kelgan mazkur mikromatn hikoya oxirida yana takrorlangan: *U ketdi... Yaproqlari oqshom shabadasida ohista silkinib turgan bir tup o'rik tagidan burilib o'tdi-yu, muyulishda ko'zdan g'oyib bo'ldi. Qarg'ashoyi ko'ylagining etagini, o'ng bilagiga ilib olgan qizil sumkachasinigina ko'rib qoldim.*

U ketdi... Quloqlarim ostida anhorning qiqir-qiqir kulgisi-yu, xo'rsinishga to'lgan qiz yig'isi qoldi.

... Ko'zlarimda yosh qalqdimi?! Yo'q-yo'q, axir, nega endi?

¹⁶ Хошимов Ў. Дафтар хошиясидаги битиклар. – Б.46.

¹⁷ Хошимов Ў. Сеvgи қиссалари. –Тошкент: "Ўзбекистон", 2013. – В. 307; 311; 320; 326.

*U ketdi... U ketdi-yu, xayolimda ham shirin, ham achchiq, ham quvnoq, ham alamli uzuq-yuluq xotiralar qoldi...*¹⁸ Hikoya matni boshida kelgan ushbu mikromatn hikoyaning asosiy mazmuni haqida kitobxonni oldindan xabardor qilgan. Uning hikoya oxirida takrorlanishi esa sevgilisidan judo bo'lgan qahramon ruhiyatidagi iztirobni yanada ta'kidlash, shuningdek, hikoya matniga xos mahzun ohangni yanada kuchaytirish kabi lingvopoetik vazifani ado etgan.

“Daftar hoshiyasidagi bitiklar”da bir bitikning o‘zida takrorning barcha ko‘rinishlari qatnashgani ham kuzatildi. Masalan, “Bozor va mozor” nomli bitikda takrorning besh turi – qo‘shimcha, so‘z, so‘z birikmasi, so‘z qo‘shilmasi, gap takrori mavjud: *Bozorda hayot qaynaydi... mozor esa marhumlar makoni... Bozorda shoh-shoh, gado-gado. Mozorda esa shoh-u gado barobar...*

Bozorda kun-u tun shovqin tinmaydi. Mozor esa sukunat maskani...

Bozor bilan Mozor bir-biridan naqadar uzoq...

Lekin...

Aqli raso odam hech qachon bozorni buzmaydi. Aqli raso odam hech qachon mozorni ham buzmaydi...

Aqli raso odam qay yurtga bormasin, bozorni aylanadi. Aqli raso odam qay yurtga bormasin, mozorni ham aylanadi. Bozorga kirib, bu yurtning moddiy boyligini ko‘radi. Mozorga kirib, ma‘naviy boyligiga baho beradi...

Bozor bilan Mozor bir-biridan naqadar uzoq. *Bozor bilan Mozor bir-biriga naqadar yaqin!* (“Daftar hoshiyasidagi bitiklar”) Mazkur bitikda **qo‘shimcha** takrori (-da, -ni), **so‘z takrori** (bozor, mozor, hech qachon, kirib, buzmaydi, aylanadi), **so‘z birikmasi takrori** (aqli raso odam, qay yurtga bormasin), **gap takrori** (*Bozor bilan Mozor bir-biridan naqadar uzoq*) hamda **so‘z qo‘shilmasi** takrori (*Bozor bilan Mozor*) ham mavjud. Bir matnda besh xil takror, bir tomondan, matnning ta’sirchanligini, badiiy qiymatini oshirgan bo‘lsa, ikkinchi tomondan esa yozuvchining bu boradagi mahoratini yaqqol namoyon qilgan. “Munofiq” bitigidagi bir gapning o‘zida uch so‘z, ya’ni **tilini, madaniyatini, tarixini** so‘zlari shu gapning o‘zida takrorlanib, yuksak badiiyatni yuzaga keltirgan: *Onasini behurmat qilgan odam qo‘shni kampirni yaxshi ko‘raman desa, ishonmayman. O‘z xalqining tilini, madaniyatini, tarixini hurmat qilmagan odam boshqa xalqlarning tilini, madaniyatini, tarixini hurmat qilaman, desa, ishonmayman.* (“Daftar hoshiyasidagi bitiklar”) Mazkur takrorlar vositasida asosiy maqsad kuchaytirilgan. Kitobxon bir qarashda adibning niyati, asosiy maqsadi takror kelgan uch tushunchaga – til, madaniyat, tarixga qaratilayotganini anglaydi.

Adib asarlarida so‘z qo‘shilmasining takror qo‘llanilishi ham keng kuzatildi: *Urushda g‘olib va baxtli podshoh, g‘olib va baxtli qo‘shin, g‘olib va baxtli davlat, g‘olib va baxtli tuzum bo‘lishi mumkin. Ammo g‘olib va baxtli odam bo‘lmaydi. Negaki, urush odamni odam o‘ldirishga majbur qiladi. Odam o‘ldirgan odam esa hech*

¹⁸ Хошимов Ў. Севги қиссалари. – В. 43.

qachon baxtli bo'lmaydi! (“Daftar hoshiyasidagi bitiklar”) Mazkur bitikda **g'olib va baxtli** so'z qo'shilmasi takrori to'rt marta takrorlanib, matn ta'sirchanligini oshirgan hamda urushning shafqatsizligini ifodalashda matnning asosiy badiiy vositasi bo'lgan.

Bizningcha, anafora, epifora, akromonogramma, epistrofa, antimetabola, xiazm kabi tasvir vositalarini takrorning qo'llanish o'rniga ko'ra turlari deb nomlagan ma'qul. Takrorlarning bunday ko'rinishi “Daftar hoshiyasidagi bitiklar” va “Ikki eshik orasi” asarlari doirasida tadqiq qilindi.

Anafora (anafora – she'riy asarda misralar boshidagi so'z yoki birikma takrorlanishi¹⁹) “To'rt toifa” bitigida muallifning nisbiylik, haqiqat, do'st haqidagi mulohazalarini yorqin ifodalashda lingvopoetik vosita bo'lgan. Masalan: **Boshingda quyosh charaqlab turganida izingdan qolmaydigan do'st-shunchaki do'st. Boshingda quyosh charaqlab turganida izingdan qolmaydigan, boshingga bulut kelganida g'oyib bo'ladigan do'st-do'st emas. Boshingda quyosh charaqlab turganida izingdan qolmaydigan, boshingga bulut kelganida xiyonat qiladigan “do'st” – dushman. Boshingda quyosh charaqlab turganida izingdan qolmaydigan, boshingga bulut kelganida izingdan qolmaydigan do'st – haqiqiy do'st** (“Daftar hoshiyasidagi bitiklar”).

“Rifma (qofiya)da qo'shimchalar ham, so'z yoki so'z birikmalari ham takrorlanib kelaverishi mumkin. Aruzda yozilgan asarlarda so'zlarning joylashish o'rni birmuncha qat'iy bo'lganligi sababli unda takrorning ishtiroki ham chegaralangan. Takrorning, asosan, qofiya tarzida misra oxirida kelishi bu xildagi ijod namunalari uchun xarakterli²⁰”. Rifma epiforaga teng hodisadir (Epifora – jumla oxirida tovushlarning, so'zlarning, so'z birikmalarining takrorlanishi. “Odat” bitigida *hayron bo'lmang* so'zi o'n uch marta, ya'ni har bir gap oxirida qo'llanilib, epiforani yuzaga keltirgan. *Hayron bo'lmang* takrori ayolning qiziquvchanligini yorqin (ishonarli) tasvirlashda lingvopoetik vosita bo'lgan: *Ishdan nega kech kelganingizni surishtirsa, hayron bo'lmang.*

Bo'yinbog'ingizni yechishga ko'maklashish bahonasida yoqangizni hidlab ko'rsa, hayron bo'lmang. Majlisda nima masala ko'rilganini so'rasa, hayron bo'lmang. Majlisda necha kishi qatnashganligini so'rasa, hayron bo'lmang.

Kimning yonida o'tirganingizni so'rasa, hayron bo'lmang. Telefoningizning rangi qanaqaligini so'rasa, hayron bo'lmang. Necha kishi qo'ng'iroq qilganini so'rasa, hayron bo'lmang. Qayerda tushlik qilganingizni so'rasa, hayron bo'lmang. Bufet nechanchi qavatdaligini so'rasa, hayron bo'lmang. Nima ovqat yeganingizni so'rasa, hayron bo'lmang. Bufetchining yoshi nechadalgini so'rasa, hayron bo'lmang. Sizga choyni qaysi qo'li bilan uzatganini so'rasa, hayron bo'lmang!

¹⁹ Каримов С. Бадий услуб ва тилининг ифода тасвир воситалари. Ўқув қўлланма. – Самарқанд: СамДУ нашриёти, 1994. – Б. 55.

²⁰ Каримов С. Бадий услуб ва тилининг ифода тасвир воситалари. Ўқув қўлланма. – Самарқанд: СамДУ нашриёти, 1994. – Б. 58.

Boringki, oftob qaysi tomondan chiqqanini so'rasayam hayron bo'lmang. Qiziquvchanlik – ayolning tabiiy odati! (“Daftar hoshiyasidagi bitiklar”) Adib asarlarida anadiplozis (“Bir gap oxiridagi so‘z yoki so‘z birikmasining ikkinchi gap boshida takroran qo‘llanishi²¹”)ning oxoriy namunalarini kuzatishimiz mumkin. Masalan, quyidagi bitik bunga misol bo‘la oladi: *Ijod ahli – misoli go‘dak. Go‘dak qalbini jarohatlashdan oson narsa yo‘q. Go‘dak qalbini jarohatlashdan og‘ir gunoh yo‘q.*

Ma'lumki, “Akromonogramma va uning ko‘rinishlari anadiplozis, epanalepsis, epanafora, eponostrofa kabilar mumtoz adabiyotdagi tasbig‘ san‘atiga to‘g‘ri keladi. Akromonogrammada bir to‘rtlik yoki bayt qaysi gap bilan tugasa, ikkinchisi shu birlik bilan boshlanadi. Uning boshqa ko‘rinishlarida ham so‘z, so‘z birikmalari shu tartibda takrorlanadi²²”. Nazarimizda, akromonogrammaga berilgan ta‘rif anadiplozis ta‘rifiga o‘xshash. Faqat anadiplozisda bir gap oxiridagi so‘z yoki so‘z birikmasining ikkinchi gap boshida takroran qo‘llanishi tushunilsa, akromonogrammada matnni tashkil qilgan mikromatn qaysi gap bilan bilan tugasa, o‘sha gap bilan boshlanishi tushuniladi Akromonogramma adibning *Ayol qalbi teskari magnitga o‘xshaydi: yaqinlashsang – uzoqlashadi, uzoqlashsang – yaqinlashadi* (“Daftar hoshiyasidagi bitiklar”) matnida kuzatildi. Bitik besh sodda gapdan iborat bo‘lib, uchinchi sodda gap – *uzoqlashadi* to‘rtinchi sodda gap boshida takrorlangan.

O‘.Hoshimov asarlarida – distant takror ko‘rinishlaridan biri bo‘lgan prozapodosis ham lingvopoetik maqsadda qo‘llangan. “Bunda gap boshidagi ayrim so‘z va birikmalarining gap oxirida takrorlanishi tushuniladi”²³. Prozapodosis epistrofa (band yoki to‘rtlik bir so‘z yoki ibora bilan boshlanib, yana shu birlik bilan tugaydi)²⁴ga o‘xshaydi. Prozapodosisga “Ikki eshik orasi romani”dagi *Iymonsiz! Senga ham boqqan balo bordir, vijdonsiz! Norasta nima gunoh, qildi, uyatsiz? Bu kunlar ham o‘tar-ketar, javobini beradigan kelar, iymonsiz!* matni misol bo‘ladi. *Iymonsiz* so‘zi takrorida roman qahramoni Robiyaning Umar zakunchiga bo‘lgan nafrati ekspressiv tarzda ifodalangan.

Annominatsiya kontakt takror ko‘rinishlaridan biri (“O‘zakdosh so‘zlarning ketma-ket takrorlanishidan hosil bo‘ladigan uslubiy figura²⁵”). Adibning quyidagi bitigi annominatsiyaning ajoyib namunasi:

- *Iste’dodsiz iste’dodsizni yomon ko‘rsa nima bo‘ladi?*
- *Hech nima bo‘lmaydi!*
- *Iste’dodsiz iste’dodlini yomon ko‘rsa nima bo‘ladi?*

²¹ Йўлдошев М., Ядгаров Қ. Бадиий матннинг лисоний таҳлили. –Тошкент, 2007. – Б.52.

²² Каримов С. Бадиий услуб ва тилининг ифода тасвир воситалари. Ўқув қўлланма. – Самарқанд: СамДУ нашриёти, 1994. – Б. 59.

²³ Йўлдошев М., Ядгаров Қ. Бадиий матннинг лисоний таҳлили. –Тошкент, 2007. – Б.73.

²⁴ Каримов С. Бадиий услуб ва тилининг ифода тасвир воситалари. Ўқув қўлланма. – Самарқанд: СамДУ нашриёти, 1994. – Б. 72.

²⁵ Йўлдошев М., Ядгаров Қ. Бадиий матннинг лисоний таҳлили. –Тошкент, 2007. – Б.58.

–Hech nima bo‘lmaydi!

–*Iste‘dodli iste‘dodsizni yomon ko‘rsa nima bo‘ladi?*

– Hech nima bo‘lmaydi.

– *Iste‘dodli iste‘dodlini yomon ko‘rsa nima bo‘ladi?*

– *Fojia bo‘ladi!* (“Daftar hoshiyasidagi bitiklar”) Bunda *iste‘dodsiz, iste‘dodli* o‘zakdosh so‘zlari takrorlanib, matn ta‘sirchanligini oshirgan.

Ma‘lumki, “Bir xil grammatik formalar bilan boshlanuvchi yoki tugallanuvchi komponentlar yig‘indisidan tashkil topadigan aloqa”²⁶ parallel aloqadir. Mazkur bitik parallel aloqaning yorqin misolidir. Bunda bir xil shakllangan so‘z, so‘z birikmasi va gap takrorlanib, parallel aloqani yuzaga keltirgan. Uch xil takror bir-birini to‘ldirib, matn hosil bo‘lishida lingvopoetik vosita bo‘lgan.

Uslubiy vositalardan biri bo‘lgan halqa (“Halqa takrorida she‘r boshida biror fikr aytilib, shu fikr rivojlantiriladi, she‘r oxirida yana shu fikrga qaytiladi. Halqa takrorini yirik til birliklari, asosan, gaplar hosil qiladi²⁷”) adibning “Laylak”, “Taomil” bitiklarida kuzatildi.

“Laylak” bitigida *Ona yosh edi. Ona navjuvon edi* gapi, “Taomil” bitigida *O‘zbekning g‘alati taomillari bor* gapi oddiy kaytariklar bo‘lmay, lingvopoetik vazifa bajarishga xizmat qilgan. “Laylak”, “Taomil” bitiklari boshida aytilgan fikr matn davomida rivojlanib borgan va oxirida umulashtirilgan hamda o‘zi ishtirok etgan matnning kompozitsion butunligini vujudga keltirgan.

Xiazm “U so‘z yoki so‘z birikmasini shu misraning o‘zida yoki bandda teskari takrorlash san‘atidir²⁸”) – tardu aks. “Xiazm, asosan, ikkita gapdan tashkil topgan matn ko‘rinishlarida uchraydi. Xiazm “X” harfi shaklida namoyon bo‘luvchi uslubiy vositadir. Ikkinchi gap birinchi gap komponentlarining teskari tarzda joylashuvidir²⁹”. Ma‘lumki, “xiazm uslubiy-semantik, ekspressiv, evfonik vazifa bajaradi”³⁰. Adibning quyidagi bitiklari xiazmning ajoyib namunalaridir.

Aql bilan mansabga erishish mumkin.

Mansab bilan aqlga erishib bo‘lmaydi;

Bolalikda dunyo keng-u kiyim tor.

Yozuvchining asosiy maqsadi bitiklarning ikkinchi gapida berilgan bo‘lib, birinchi gaplar ikkinchi gapdan anglashiladigan ma‘noni bo‘rttirib ifodalashga xizmat qilgan.

²⁶ Йўлдошев М., Ядгаров Қ. Бадиий матннинг лисоний таҳлили. –Тошкент, 2007. – Б.79; Мамажонов А. Текст лингвистикаси. –Тошкент, 1999. – Б.38.

²⁷ Шофқоров А. Миртемир шеърятда такрорнинг маъновий-усlubий хусусиятлари: Филол. фан. номз. дисс. автореф. –Тошкент, 2012. – Б.14.

²⁸ Шофқоров А. Миртемир шеърятда такрорнинг маъновий-усlubий хусусиятлари: Филол. фан. номз. дисс. автореф. –Тошкент, 2012. – Б.15.

²⁹ Мамажонов А. Қўшма гап стилистикаси. – Тошкент, 1990. – Б. 32.

³⁰ Мамазияев О. Х. Ўзбек поэтик нуткида хиазм ва градация: Филол. фан. номз. ...дисс. автореф. – Фарғона, 2004. – Б. 30-35.

Adib asarlarida bog‘lam ham uchraydi. Bog‘lam – matnning syujetini uyushtirib turuvchi markaziy birlik. (Bog‘lam ijodkor uchun muhim hisoblangan, asarning syujetini uyushtirib turuvchi markaziy so‘zning she‘r davomida boshida ham, o‘rtada ham, oxirida ham takrorlanishi³¹) “Daftar hoshiyasidagi bitiklar”ning “Farishtalar” bitigida *hayot abadiy emasligini o‘ylab, taskin topasiz* takrori fikrimiz isbotidir: *Xonadoningizda keksa odam bormi? Baxtli ekansiz! Dunyo tashvishlaridan to‘yib ketsangiz shularni ziyorat qiling: hayot abadiy emasligini o‘ylab, taskin topasiz.*

Xonadoningizda go‘dak bormi? Siz ham baxtli ekansiz... dunyo tashvishlaridan to‘yib ketsangiz, go‘dakni bag‘ringizga bosing: hayot abadiy ekanini o‘ylab, taskin topasiz ...

Matnning ta‘sirchanligini ham oshirgan bu kabi bog‘lamlarni “Bozor iqtisodi”, “Sevgi” “Ko‘ngil” “Bayram chechaklari” “Taomil” “Oq libos” bitiklarida ham kuzatish mumkin³².

Shuni ta‘kidlash joizki, O‘tkir Hoshimov asarlarida sintaktik parallelizm keng qo‘llanilgan. “Parallelizm yonma-yon gaplar, sintagmalarning bir xil sintaktik qurilishga ega bo‘lishi”³³dir. Takrorning bunday ko‘rinishlarini A.Mamajonov struktural parallelizm sifatida qarab, bu tipdagi gaplar qo‘shma gaplarning u yoki bu turini yuzaga chiqarib, ular asosan so‘zlashuv va badiiy uslubga xosligi, bunday gaplarda ritmomelodika alohida tarzda yuzaga kelishi to‘g‘risida so‘z yuritgan³⁴. “Ikki eshik orasi” romanida ham sintaktik parallelizm keng kuzatildi. Masalan: *Kolxozning qaddini ko‘targanim – yolg‘on! Yetti yil ishlaganim – yolg‘on! O‘zim och yurib, topgan-tutganimni frontga jo‘natganim – yolg‘on! Gektardan oltmish tonna olganim – yolg‘on! Mana bu ordenga, – u entikib ko‘ylagiga taqilgan, oftobda yaraqlab turgan ordenni changalladi, – mana shu ordenga siz qo‘l qo‘yganingiz ham yolg‘on.* Mazkur takror kitobxonga roman qahramoni Umar Zakunchining holatini to‘la anglashida yordam beradi.

O‘tkir Hoshimov asarlari matnidagi takrorlar, yozuvchining tafakkuri, g‘oyaviy niyati, tushunchasi, ruhiy olami, uni ilhomlantiradigan hayotiy voqelikni tasvirlashda asosiy tasvir vositasi bo‘lgan desak, mubolag‘a bo‘lmaydi. Ayniqsa, adibning “Daftar hoshiyasidagi bitiklar” kitobining barcha bo‘lim bitiklarida takror unumli va o‘rinli qo‘llanib, bitiklarning badiiy qimmatini oshirgan, estetik ta‘sirchanligini kuchaytirgan, shakl va mazmun munosabatining uyg‘unligini namoyon etgan, o‘z ichki musiqasiga ega bo‘lgan matnlarni yuzaga keltirgan. Bitiklardagi takrorlar yozuvchining inson haqidagi mulohazalarining o‘ziga xos badiiy shaklda namoyon bo‘lishiga xizmat qilgan.

³¹ Каримов С. Бадий услуб ва тилининг ифода тасвир воситалари. Ўқув қўлланма. – Самарқанд: СамДУ нашриёти, 1994. – Б. 62.

³² Хошимов Ў. Дафтар ҳошиясидаги битиклар. – Тошкент: “Шарқ”, 2013. – Б. 46,52,76,100,141.

³³ Йўлдошев М., Ядгаров Қ. Бадий матнинг лисоний таҳлили. – Тошкент, 2007. – Б.76.

³⁴ Мамажонов А. Қўшма гап стилистикаси. – Тошкент, 1990. – Б. 32-38.

O'tkir Hoshimov asarlaridagi takrorlarni o'rganish jarayonida shunga amin bo'ldikki, yozuvchi o'z qahramonlari ruhiyatidagi afsusni, achinishni, iztirobni, eng og'riqli vaziyatlarni va qahramonning fojeaviy holatini emotsional-ekspressiv tarzda berish maqsadida bunday tasvir vositasidan mahorat bilan foydalangan. Buni adibning yuqorida tahlil qilingan matnlari misolida ko'rib chiqdik.

Badiiy takrori matn shaklining ohangdorligi va mazmunning ekspressivligini ta'minlashga yo'naltirish yozuvchi nutqiy uslubiga xos eng muhim xususiyatlardan biridir. Takrorlar matnlarning estetik ta'sirchanligini kuchaytirishda, matn kogerentligini ta'minlashda, uning mazmuniy-kompozitsion butunligini shakllantirishda muhim lingvopoetik vosita sifatida namoyon bo'lgan. Xususan, O'tkir Hoshimov bitiklaridagi badiiy takrorlar adibning inson haqidagi kuzatuv-mulohazalari, teran hukm-xulosalari, shaxsiy nuqtayi nazari, faylasufona fikrlarining o'ziga xos badiiy shaklda namoyon bo'lishiga xizmat qilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Alponova Sh. Inson ruhiyatini aks ettirishda fonetik vositalarning o'rni // O'zbek tili va adabiyoti. – Toshkent, 2009. – № 4. – B. 81.
2. Haydarov A. Badiiy tasvirning fonostilistik vositalari: Filol. fan. nomz. ...diss. avtoref. – Toshkent, 2008. – B.11.
3. Hoshimov O'. Daftar hoshiyasidagi bitiklar. – Toshkent: "Sharq", 2013. – B.18-20.
4. Hoshimov O'. Sevgi qissalari. – B. 307; 311; 320; 326.
5. Karimov S. Badiiy uslub va tilning ifoda tasvir vositalari. O'quv qo'llanma. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 1994. – B. 44.
6. Mamajonov A. Tekst lingvistikasi. –Toshkent, 1999. – B.38.
7. Mamajonov A. Qo'shma gap stilistikasi. – Toshkent, 1990. – B. 32-38.
8. Mamaziyaev O. X. O'zbek poetik nutqida xiazm va gradatsiya: Filol. fan. nomz. ...diss. avtoref. – Farg'ona, 2004. – B. 30-35.
9. Normatov U. Nasrdagi shoir // Til va adabiyot ta'limi. – Toshkent, 2016. – №3. – B. 13-17.
10. Rasulov A. Ardoqli adib. –Toshkent: "Sharq", 2001. – B. 46.
11. Yo'ldoshev M., Yadgarov Q. Badiiy matnning lisoniy tahlili. –Toshkent, 2007. – B.79.
12. Yo'ldoshev M. Badiiy matn va uning lingvopoetik tahlili asoslari. – Toshkent, 2007. – 98 b.
13. Shadiyeva D. Muhammad Yusuf she'riyati lingvopoetikasi. – Toshkent, 2007. – 144 b.
14. Shofqorov A. Mirtemir she'riyatida takrorning ma'noviy-uslubiy